

Старжець В. І.,
*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії,
теорії держави і права та філософії*
*Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»*
м. Рівне

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Важливим напрямом освітнього процесу в загальноосвітніх школах є формування громадянської компетентності, щоб відповідні знання були втілені в норми поведінки учнів. При цьому головним завданням є постійний розвиток громадянсько-навчальних навичок та перетворення їх на стійку рису характеру, щоб така поведінка стала внутрішньою потребою особистості. В сучасних умовах російської агресії суспільствознавча освіта виступає основою історичної пам'яті, національної самосвідомості, правової культури, формування гідності у молодого покоління.

Розвиток емоційно-ціннісних ставлень, умінь, навичок громадянської поведінки в учнів на уроках історії України шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу передбачає застосування комплексу інтерактивних методів і засобів навчальної роботи. Педагог Т. Мацейків акцентує увагу на тому, що «процес накопичення громадянських навичок та вмінь здійснюється двома основними шляхами: у процесі засвоєння учнем відповідних знань про способи діяльності й їх систематичного застосування та спілкування учня з однолітками під час використання вчителем інтерактивних технологій та планомірно керованим шляхом спеціального педагогічного впливу під час навчання» [2, с. 134].

У процесі формування громадянської компетентності провідну роль, безумовно, відіграють методи навчання. У сучасній психолого-педагогічній та методичній літературі є багато класифікацій взаємодії учасників навчального процесу, спрямованого на досягнення завдань шкільної освіти. О. Пометун та Г. Фрейман зазначають: «критерієм для класифікації методів навчання... може бути характер цієї взаємодії, насамперед, між учителем та учнями. Виходячи з цього критерію, розподіляємо методи навчання... на пасивні (умовно-пасивні), активні та інтерактивні» [5, с. 109].

Важливим елементом у формуванні громадянської компетентності є розвиток критичного мислення. Уміння критично мислити особливо важливе зараз, коли постійно в засобах масової інформації відбувається масована і витончена обробка суспільної свідомості. Тому головне завдання вчителя в сучасних реаліях навчити учнів осмислювати, перевіряти та аналізувати отриману інформацію. З широкого масиву другорядної інформації виділяти головну та об'єктивну.

Критичне мислення як і громадянська компетентність позиціонується як перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток свідомого самостійного мислення учнів. Це здатність ставити нові запитання, знаходити різноманітні аргументи, приймати незалежні та продумані рішення. Система розвитку критичного мислення, на думку відомих зарубіжних фахівців В. Саул, А. Кроуфорд, Д. Макінстер, С. Метью, передбачає особливу структуру уроку: кожен урок повинен мати три фази – актуалізацію (виклик), побудови (осмислення) знань та рефлексії [7, с. 86].

Аналізуючи педагогічний досвід колег та власні спостереження, для формування в учнів основ критичного мислення на уроках історії доцільно застосовувати наступні методи навчання:

- на стадії виклику: «Асоціювання», «Мозковий штурм», «Запитання – відповідь», «Припущення на основі запропонованих слів», проблемні питання;

- на стадії осмислення: «Допомога», «Знайди проблему», «Читання з нотатками», «Таблиця передбачень», «Пошук аргументів і суперечностей», «Обмін інформацією після читання», «Прес», дискусія, дебати;

- на стадії рефлексії: «Запитання – відповідь», «Взаємне опитування», «Мікрофон», «Незакінчене речення», проєкт, есе [6, с. 320].

Роль технології критичного мислення в процесі формування громадянської компетентності, національної самосвідомості та підготовки учнів до життя – незаперечна.

Актуальність ролі історії в сучасній політиці пам'яті зумовлена ідеологічною війною, провідну роль у якій відіграє специфічна «гуманітарна зброя», що застосовується РФ для деструктивного впливу на свідомість населення України, що має на меті демонтаж нашої державності. У цьому контексті особливого значення набуває

роль дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі. Передусім йдеться про подолання нав'язаних радянсько-російською пропагандою викривлених уявлень про українську історію, замовчування злочинів радянського тоталітарного режиму, фальсифікація історії Другої світової війни, дискредитація борців за незалежність України у ХХ ст. (УНР, ОУН, УПА, дисидентів) [3, с. 61].

Державним стандартом базової середньої освіти метою громадянської та історичної освітньої галузі визначено: «розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції» [1]. Таким чином, об'єктивне, неупереджене, засноване на плюралізмі вивчення складних сторінок нашої історії сприятиме формуванню в молоді неспотвореної національної історичної пам'яті, без якої неможлива розбудова суверенної демократичної Української держави.

Розвиток в учнів особистісного ставлення до історичних фактів (явищ, подій, діяльності людей) є основою для формування аксіологічних умінь, які у підсумку забезпечують здатність учня давати оцінку історичному розвитку. Визначення школярем власних позицій щодо суперечливих чи проблемних питань історії є важливою складовою розвитку історичної пам'яті та національної самосвідомості особистості. Формування аксіологічних умінь забезпечується через наступні взаємопов'язані компоненти: пізнавальний; емоційний; процесуально-поведінковий [4, с. 130].

Дослідження українського визвольного руху на основі краєзнавчого матеріалу сприятиме об'єктивному аналізу мети, завдань, форм боротьби проти комуністичного режиму. Подоланню радянської пропаганди та сучасних російських наративів щодо антиукраїнської діяльності ОУН і УПА чи дисидентів, сприятиме вивчення цих питань на прикладі історій репресованих борців за незалежність України. Вивчення історичних подій через призму людських доль є ефективним чинником досягнення національного консенсусу та протидії фальсифікації історії.

Невід'ємною складовою державної гуманітарної стратегії в освітній сфері є формування громадянської компетентності, що

реалізується через політику пам'яті. Загальною метою політики пам'яті має стати створення єдиної спільної ідентичності для української політичної нації. Поєднання етнічних, регіональних, соціальних, релігійних, мовних, культурних ідентичностей. А також протидія зовнішнім деструктивним інформаційним впливам.

Отже, історія України як навчальний предмет відкриває значні можливості для формування громадянської компетентності в учнів. У змісті навчального предмета початково закладені значні можливості для виокремлення, акцентування й засвоєння учнями громадянськості вмінь. Методика формування громадянської компетентності учнів на уроках історії України передбачає застосування різноманітних класичних та інноваційних технологій, системне оволодіння знаннями та сприйняття їх учнями. Важливе завдання шкільного курсу історії України полягає у формуванні толерантних, загальнолюдських цінностей в школярів та водночас україноцентричного погляду на власну історію.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. Мацейків Т. І. Шляхи, форми та методи формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках історії України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 75 (Т. 1). С. 132–136.
3. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 144 с.
4. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: метод. посіб. Київ: «Конві прінт», 2018. 208 с.
5. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2005. 328 с.
6. Старжець В. І. Методика використання формуального оцінювання на уроках історії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка*. 2023. Вип. 64. Том 2. С. 317–322.

7. Терно С. О. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 275 с.

Старжець В. І.,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії,
теорії держави і права та філософії*

*Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне

Зарічнюк Н. Р.,

*заступник директора з виховної роботи
Обарівський ліцей Городоцької сільської ради
Рівненський район Рівненської області*

с. Обарів

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ОБАРІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ

У сучасному освітньому процесі головна увага зосереджена на формуванні ключових та предметних компетентностей учнів, які в майбутньому сприятимуть становленню успішного громадянина, адаптованого до сучасних умов життя. Події, які ми переживаємо зараз свідчать, що відновлена у 1991 році незалежність потребує постійного захисту і глибокого розуміння, критичної оцінки того що відбувається навколо нас. В сучасних умовах російської агресії суспільствознавча освіта виступає основою історичної пам'яті, національної самосвідомості, правової культури і поведінки, формування гідності у молодого покоління. Збалансоване поєднання навчального і виховного процесу сприятиме застосуванню учнями теоретичних знань під час розв'язання життєвих проблем, розвитку критичного мислення та формуванню історичної пам'яті щодо репрезентації нашого минулого.

У цьому контексті особливого значення набуває роль дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі. Передусім йдеться про подолання нав'язаних радянсько-російською пропагандою викривлених уявлень про українську історію, замовчування злочинів радянського тоталітарного режиму, фальсифікація історії Другої